

Jolanta Vaskelienė – Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros docentė, humanitarinių mokslų daktarė.

Moksliniai interesai: žodžių daryba, morfologija, sinonimija, teksto lingvistika.

Adresas: Povilo Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai.

Tel. (8 ~ 41) 595 785.

El. paštas: v.jolanta@splius.lt.

Jolanta Vaskelienė: Ph. D. in Humanities, Associate Professor of the Department of Lithuanian Linguistics and Communication, Faculty of Humanities, Šiauliai University. *Research interests:* word-formation, morphology, synonymy, text linguistics.

Address: Povilo Višinskio str. 38, LT-76352 Šiauliai.

Phone: (8 ~ 41) 595 785.

E-mail: v.jolanta@splius.lt.

Jolanta Vaskelienė

Šiaulių universitetas

DĖL VEIKIAMOSIOS RŪŠIES BŪTOJO KARTINIO LAIKO MOTERIŠKOSIOS GIMINĖS DALYVIŲ RAIŠKOS

Anotacija

Straipsnyje kalbama apie veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių vienaskaitos vardininko raišką. Aptariama, kas apie tos rūšies dalyvių darybą rašoma lietuvių kalbotyros veikaluose – pradedant senesnėmis gramatikomis, vadovėliais ir baigiant šių dienų veikalais. Daugiausia dėmesio skiriama dabartinei veikiamųjų būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių vartosenai. Čia remiamasi gausia empirine medžiaga: pavyzdžiais, surinktais iš 27 autorių knygų (daugiausia poezijos, prozos kūrinių) ir iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*. Remiantis surinktos medžiagos analize daroma išvada, kad greta norminių veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių, turinčių galūnę (*dirbus-i*), dabartinėje kalboje dažnai vartojamas kalbotyros veikaluose retai minimas variantas be galūnės (*dirbus*).

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvis, vienaskaitos vardininkas, galūnė, vartoseną.

Abstract

The article presents the realization of singular nominative case of active voice past tense feminine gender participles. It discusses what information on derivation of this kind of participles is given in some Lithuanian linguistics studies (grammars, morphology textbooks, study books, encyclopaedias, etc.). The focus is on the modern usage of active voice past tense participles of feminine gender. The research is based on rich empirical mate-

rial: examples are drawn from the texts of 27 authors (mainly works of poetry and prose) and Corpus of Contemporary Lithuanian Language (non-fiction, journalism, and spoken language). In the light of the analysis of the empirical material it is concluded that besides normative active voice feminine past tense participles with ending (*dirbus-i*), the modern language (especially in the artistic and journalistic texts) allows the usage of the variant without ending (*dirbus*) which is rarely mentioned in the works of linguistics.

KEY WORDS: active voice past tense feminine gender participle, singular nominative case, ending, usage.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v0i16.1030>

I v a d a s

Apie dalyvius – vieną iš veiksmažodžio išvestinių linksniuojamų formų, turinčių veiksmažodžio ir būdvardžio ypatybių – rašoma arba užsimeinama nuo pirmųjų lietuvių kalbos gramatikų. Dalyviams būdingos rūšies (veikiamieji ir neveikiamieji), laiko (veikiamieji yra esamojo, būtojo kartinio, būtojo dažninio, būsimojo, neveikiamieji – esamojo, būtojo, būsimojo laiko), giminės, skaičiaus, linksnio kategorijos, jie gali turėti sangražines ir įvardžiuotines formas (žr. LKG II, 311–312; DLKG 354–355). Pagal santykį su kitais žodžiais skiriamos požymio (arba atributyvinė, pvz., *su-sišukavusios merginos*), šalutinio veiksmo (arba pusiau atributyvinė, pvz., *Motina apsimetė nieko nepastebėjusi*) ir pagrindinio veiksmo (arba predikatyvinė, pvz., *Viena moteriškė tvirtino, jog, naktį pabudusi, ji išvydusi <...> vyrą*) dalyvių reikšmės (žr. DLKG 369–378; LKG II, 332–368). Padalyviai, nelinksniuojamos veiksmažodžio formos, turinčios veiksmažodžių irrieveiksmių ypatybių, žymi „pašalinio veikėjo atliekamą arba savaime vykstantį šalutinį veiksma“ (DLKG 378; plg. LKG II, 384). Jie daromi su tomis pačiomis priesagomis kaip ir veikiamieji esamojo, būtojo kartinio, būtojo dažninio, būsimojo laiko dalyviai, bet neturi galūnių (*dirbant, dirbus, dirbdavus, dirbsiant*). Taigi dalyviai ir padalyviai iš esmės skiriasi forma, kaityba ir vartosena. Bet gyvoje kalboje nuolatos atsiranda variantų – kalbos vienetų, kurie turi tapačią funkciją ir skiriasi išraiška. Pastebėta, kad dabartinėje kalboje varijuojama veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių vienaskaitos vardininkas – jis vartojamas ir su galūne, ir be galūnės. Šie dalyviai ir yra tyrimo objektas. Straipsnio tikslas – aptarti veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių vienaskaitos vardininko raišką. Darbo uždaviniai: 1) aptarti veikiamųjų būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės

dalyvių darybą; 2) iš įvairių funkcinių stilių tekstų išrinkti ir išanalizuoti dalyvio be galūnės vartosenos pavyzdžius¹. Darbe taikyti aprašomasis ir analizės metodai. Tyrimui medžiaga rinkta iš 22 kalbotyros veikalų, 27 autorių knygų (žr. Literatūros ir šaltinių sąrašą) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (toliau – DLKT; <http://donelaitis.vdu.lt/tekstynas>)².

Veikiamųjų moteriškosios giminės dalyvių daryba ir pavyzdžiai

Aptariamas veikiamasis moteriškosios giminės dalyvio vardininkas kalbotyros veikaluose pateikiamas kaip turintis priesagą *-us-* ir galūnę *-i*. Pavyzdžiui, pirmųjų lietuvių kalbos gramatikų tyrinėtojos Aldonos Paulauskienės knygoje (2006, 78) rastas Danieliaus Kleino gramatikoje *Gramatica Litvanica* pateiktas veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko dalyvis yra galūnę turintis žodis – *regėju* *Ėi*. Augusto Šleicherio lietuvių kalbos gramatikoje (žr. Paulauskienė 2010) veikiamųjų dalyvių būtojo kartinio laiko (praeteritum) moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko dalyviai taip pat po priesagos turi galūnes: *Dygau, dygusi užaugau, augusi mergavau, mergavusi martavau, martavusi boba tapau, boba tapusi, akis gavau, per tas akis pati išlindau* (mįslė: aguona) [išretinta straipsnio autorės]. Rankraštiniėje Kazimiero Kristupo Daukšos lietuvių kalbos gramatikoje (žr. Smetona 2002, 8) aptariamas dalyvis taip pat turi galūnę – *megusi*. (Šiame veikale teigiama, kad padalyvis yra padaromas iš dalyvio naudininko numetant galūnę.)

Apie dalyvių darybą rašoma kone visuose Jono Jablonskio veikaluose. Juose pateikiama daug dalyvių vartosenos pavyzdžių, kartais kalbama ir apie norminę dalyvių vartoseną. *Lietuviškos kalbos gramatikoje* apie veikiamąjo būtojo kartinio laiko dalyvio darybą rašoma: „Pereito apsakomojo

¹ Darbe nekeltas uždavinys ištirti, koks norminio dalyvio (su galūne) ir dalyvio be galūnės paplitimo, vartojimo dažnumo santykis ir pan., neieškota pavyzdžių ir nekalbama apie atvejus, kai neaišku, kuri veiksmožodžio forma (padalyvis ar dalyvis be galūnės) yra pavartota.

² Straipsnyje stengiasi pateikti dalyvio be galūnės vartosenos pavyzdžių iš įvairių funkcinių stilių tekstų: pavyzdžiai nemažai metų rinkti iš įvairių rašytojų (daugiausia meninio stiliaus) kūrinių, straipsnio autorės analizuotų kitais aspektais. Taigi autorių atranka, galima sakyti, yra atsitiktinė. Sąmoningai aptariamojo dalyvio be galūnės pavyzdžių ieškota moksliniuose tekstuose ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* negrožinės literatūros, publicistikos, sakytinės kalbos ir administracinės kalbos tekstuose.

laiko veiksmavardis³: *vilkęs – vilkusi, daręs – dariusi, žinojęs – žinojusi* <...>. Darant šitą veiksmavardį iš veiksmožodžio, reikia trečiosios ypatos (per-eitojo laiko) galūnes *o* ir *ė* permainyti į *ęs – usi*“ (Jablonskis 1957, 105). 1922 m. *Lietuvių kalbos gramatikoje* aiškinama, kaip sudaromi veikiamieji būtojo kartinio laiko vyriškosios giminės dalyviai: „Imame tų pačių veiksmožodžių būtojo kartinio laiko lytis – *suko, lūžo, vijo, skaitė, lydėjo*, jų to laiko liemenis (plg. *suko-me, lūžo-me* <...>). Jų liemengalių balsius (*o, ė*) pakeičiame galūne *-ęs*, gauname: *sukęs, lūžęs...*“ (Jablonskis 1957, 299). Tyrimui aktualių moteriškosios giminės dalyvių vartosenos pavyzdžių pateikta skyriuje „Dalyvių pavyzdžiai“ – visi dalyviai turi galūnę *-i*, pvz., *Skrudzėlė, nulėkusi į dangų, jau rado vorą beskundžiantį* (Jablonskis, 1957, 303). Po kelerių metų išleistame J. Jablonskio *Lietuvių kalbos vadovėlyje* dalyvių daryba aiškinama analogiškai, moteriškosios giminės dalyviai (kaip matyti iš pavyzdžių) turi galūnes: „Imame <...> veiksmožodžių būtojo kartinio laiko trečiąją asmenį (*bėgo...*), jų to laiko liemenis. Pakeitę liemengalių balsius (*o, ė*) galūne *-ęs*, gauname lytis: *bėgęs, bėgusi, sukęs, sukusi* <...>. Turime būtajį kartinį veikiamąjį dalyvį“ (Jablonskis 1925, 60). Kad moteriškosios giminės dalyvis turi galūnę, matyti ir iš J. Jablonskio kalbinių taisyčių (dažniausiai aptariant vertėjų kalbą), pvz., sakinys *Daug lengviau gydyti, kuomet liga neišsivyravusi* taisomas taip: *Daug lengviau gydyti, kol liga dar neišsigalėjusi; liga, ligi neišsigalėjusi, daug lengviau, daug lengvesnė gydyti* (Jablonskis, 1959, 209); (*kregždė*) *buvo pamilusi* (Ibid., 283); *buvo pritaisiusi* (Ibid., 295); *jūs esate mylėjusi, turėjusi* (Ibid., 300); *siela visa nudžiugusi linksmą giesmę giedos* (Ibid., 366).

Dvejopa veikiamojo moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko dalyvio raiška minima *Lietuvių kalbos gramatikoje* (II 1971). Joje pirmiausia aiškinama, kad „Būtojo kartinio laiko veikiamieji dalyviai yra daromi iš būtojo kartinio laiko kamienų. <...> visi moteriškosios giminės linksniai turi priesagą *-(i)us-*, prie kurios jungiamos <...> būdvardinių linksnių galūnės“ (LKG II, 317), pvz.: *dirbu-us-i, tylėj-us-i*. Bet šiame veikale kalbama ir apie kitokią moteriškosios giminės dalyvio vienaskaitos vardininko – varianto be galūnės – vartojimo galimybę: „Daugelyje tarmių (Alanta, Debeikiai, Dūkštas, Raguva, Svėdasai, Skapiškis, Kuktiškės, Palūšė, Kaniava, Leipalingis, Pandėlys, Šeduva, Pašvitinys, Pasvalys, Jurbarkas, Šakyna ir kt.) šio linksnio galūnės balsis *i* nutrupėjęs, pvz.: *netikus duona* Dgl,

³ Taip Jono Jablonskio veikale vadinamas dalyvis.

užskurdus telyčiukė Gs, sutinus koja Ėr. Šiose tarmėse paplitusios moteriškosios giminės dalyvių formos sutampa su būtojo kartinio laiko padalyviais. Kartais tokios formos vartojamos ir raštų kalboje (płg.: *Elena... nusitrenkė pasistiepus nuo pečiaus išdžiūvusią šakalių.* KrėvRg 37), tačiau literatūrinėje kalboje vyraujanti ir norminė yra pilnoji forma su galūne *-i*“ (LKG II, 318). Kaip matyti, gramatikoje akcentuojama, kad aptariamojo dalyvio forma be galūnės yra neteiktina bendrinei kalbai, bet ir kalbant apie dalyvių darybą, ir apie jų vartoseną, pateikiama abiejų (ilgosios ir trumposios) vienaskaitos vardininko formų pavyzdžių: *Verkia gailiai mergužėlė, rankeles suėmus; Glūdėjau prisispaudus ir klausiau, ką kalbės; Išėjusi iš miško, Veronika net stabtelėjo; Lakstyk belaksčiusi* (žr. LKG II, 352–353).

Vėlesniuose kalbotyros veikaluose: *Lietuvių kalbos žinyne* (1998), *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* (1999, toliau – LKE), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (2005), *Lithuanian grammar* (2006), Adelės Valeckienės *Funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (1998) – apie aptariamojo dalyvio variantą be galūnės nerašoma ir tokio dalyvio pavyzdžių nepateikiama: „Būtasias kartinis laikas – darinys iš asmenuojamojo veiksmožodžio būtojo kartinio laiko 3 asmens kamieno su priesaga *-us-* ir linksnių galūnėmis“ (*Lietuvių kalbos žinynas*, 1998, 187); „Būtojo kartinio laiko dalyviai daromi iš veiksmožodžių būtojo kartinio laiko kamieno su priesaga *-us-* (pvz., *dirbęs, -usi; mylėjęs, -usi*)“ (LKE 1999, 134); „Būtojo kartinio laiko veikiamasis dalyvis daromas iš būtojo kartinio laiko kamieno su priesaga *-(i)us-* <...> ir būdvardinėmis <...> galūnėmis <...>: *dirb-us-i*“ (DLKG 357–358); *dirb-us-i, raš-ius-i* (*Lithuanian grammar*, 2006, 334–336); „veikiamosios rūšies būtojo kartinio <...> laiko dalyviai – iš būtojo kartinio <...> veiksmožodžių kamienu, atmetus kamiengalius ir pridėjus priesagą bei galūnę *-us-is, -i*“ (Valeckienė 1998, 340–341), pvz.: *ėj-ęs / ėjus-is, ėjus-i*.

Dažniausiai apie vienintelį – dalyvio su galūne – variantą rašoma morfologijos vadovėliuose, studijų, pratybų knygoose, t. y. ten, kur, straipsnio autorės manymu, būtina kalbėti (ar bent užsiminti) apie abu veikiamojo moteriškosios giminės dalyvio vienaskaitos vardininko raiškos variantus, apie dalyvio ir padalyvio formalų tapatumą ir atskyrimo galimybes. Keletas ištraukų apie aptariamąjį dalyvį ir šio dalyvio vartosenos pavyzdžiai: „Būtasias kartinis laikas padaromas iš veiksmožodžio būtojo kartinio laiko, atmetant galūnes *-ė, -o* ir pridėdant *-ęs, -usi* (*dirb-o, raš-ė – dirb-ęs,*

dirb-usi, raš-ęs, raši-usi“ (Jakaitienė ir kt. 1976, 176); „būtojo kartinio laiko dalyviai turi galūnes *-ęs, -(i)usi*“ (Paulauskienė 1994, 347); „Būtasias kartinis laikas – darinys iš asmenuojamojo veiksmožodžio būtojo kartinio laiko 3 a. kamieno su priesaga *-us-* ir linksnių galūnėmis“, pvz.: *dirbęš, -usi, stovėjęš, -usi, rašęš, -iusi* (žr. Paulauskienė 2006a, 156–157). Kalbant apie aptariamųjų dalyvių darybą, morfemas, parodytas tik variantas su galūne Aurelijos Lesauskienės (2003), Jono Paužo (2003), Alberto Ružės (2012) veikaluose: *ėj-o + -ęs, -usi: ėjęš, ėjusi* (Lesauskienė, 2003, 84); *dirb-us-i* (Pauža 2003, 32); „visi moteriškosios giminės linksniai prieš galūnę turi priesagą *-(i)us-*. Moteriškosios giminės vienaskaitos vardininkas turi galūnę *-i*, daugiskaitos – *-ios*, pvz.: *kalbėjusi, kūrusi...*“ (Ružė 2012, 64). Monikos Kuosienės *Morfeminės analizės* (1986) ir *Morfologijos pratimų* (1973) knygoose (primenant veikiančiųjų dalyvių darybą) moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko formos turi galūnes: *dirb-us-i* (Kuosienė 1986, 25); *ėjo + -ęs, -usi; valgiusi* (Kuosienė 1973, 33, 39). Bet pastarojoje knygoje užsimenama ir apie dalyvio be galūnės variantą: 66 pratime yra pateiktas trumposios dalyvio formos pavyzdys (*Ji ten dažnai sirgdavus*) ir parašytas klausimas: „Iš ko atskiriate būtojo kartinio laiko padalyvį nuo to paties laiko sutrumpėjusio moteriškosios giminės dalyvio?“ (žr. Kuosienė 1973, 40).

Apie dabartinėje kalboje egzistuojantį veikiančio būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvio be galūnės variantą užsimenama kai kuriuose kalbos kultūros veikaluose: „Vienu atveju nereikėtų pasiduoti šnekamosios kalbos stichijai; tai būtojo laiko veikiančio dalyvio moteriškoji giminė: *dirbusi – dirbus*. Mat trumpoji forma sutampa su padalyviu ir yra kontekstų, kur gali būti neaišku, kuri forma vartojama. Turint galvoje dar labai variantišką padalyvių vartoseną, reikėtų pageidauti dalyvį vartoti tos formos, kuri jį skirtų nuo padalyvio“ (Pupkis 1980, 128). Trumpoji dalyvio forma yra paminėta kaip pasitaikanti laisvųjų stilių tekstuose *Kalbos patarimų* (2004, 50) knygoje: *Susišukavus* (| *Susišukavusi*) *ji prisiminė laišką*.

Apibendrinant galima pasakyti, kad apie veikiančio dalyvio būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko variantą be galūnės (kai formaliai dalyvis sutampa su padalyviu) rašoma tik *Lietuvių kalbos gramatikoje*, kalbos kultūros veikaluose, minima M. Kuosienės pra-

⁴ Netikslu: priesaga *-us-* ir galūnė *-i* – J. V.

timų knygoje – daugumoje kalbotyros veikalų, morfologijos vadovėlių ir pan. apie tokią dalyvio raišką nė neužsimenama.

Veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių vartoseną

Kaip rodo surinktos empirinės medžiagos analizė, įvairių stilių tekstuose greta norminių dalyvių (su galūne) vartojami ir dalyviai be galūnės. Tai dažnas atvejis **meninio stiliaus** tekstuose. Neeiliuota kalba parašytų⁵ – **prozos** – kūrinių autoriai nėra ribojami skiemenų skaičiaus ir pan., todėl dalyvio ilgosios ar trumposios formos vartojimas yra individualus pasirinkimas – kartais atsitiktinis, pavyzdžiui, kai pramaišiu vartojami abu dalyvio variantai, kartais nulemtas tarmės, šnekamosios kalbos ir pan. Tyrimo tikslas nebuvo įvertinti, kuris dalyvis (su galūne ar be galūnės) prozoje dažnesnis, bet akivaizdu, kad šio žanro kūriniuose neretai pasirenkama ne ilgoji, o trumpoji dalyvio forma. Pavyzdžiui, didelės apimties (440 p.) Leonardo Gutausko romane *Daiktai* trumpoji dalyvio forma dominuoja (rasti tik keli ilgosios formos vartosenos pavyzdžiai): *Valytoja valdytoja kartais pro durų plyšį įstengdavo įkišti nosį ir pasibaisėjus netvarka tiesiog įsakmiai liepdavo ją įsileisti* (38)⁶; *...gal būčiau patekęs į tos bobos valytojos nagus ir ji būtų mane pavertus paprasta šluoste ir atidavus triukšmingiems savo vaikams* (38); *Tuo tarpu žirgo akis, dar labiau išvirtus, baltakiuojanti ledine liepsna, tarsi svilino manuosius ūsus* (50); *Buvo aišku, kad Margaritai esame ne tik rogutės, o tikras stebuklas, kokio ji sapne nebuvo regėjus* (59); *Margarita, suprantama, kone apsvaigus nuo mūsų gebėjimo labai smagiai leisti nuo kalno ir sykiu vairuoti, Luko nepastebėjo* (61); *...vaikėjo tėvas dažniausiai būdavo įkaušęs, o motina amžinai apsikuitus, nesusišukavus, barškinanti puodais* (76); *Kaži, ar atlaikytų jo sena pavargus širdis?* (234); *...saulė anapus Merkio jau buvo krašteliu palietus mėlynuojančią šilų keterą* (287); *...su rožiniu pirštuose keldavo ir guldavo mylimiausioji močiutė, išmokių vaiką maldų, poterių, suteikęs žinių apie Jėzaus gyvenimą, mokymą, kančią, mirtį ir prisikėlimą* (305–306)⁷.

⁵ Pavyzdžiai rinkti iš 10 grožinių kūrinių knygų.

⁶ Prie pavyzdžių nurodomas L. Gutausko romano *Daiktai* puslapis. Sakiniuose dalyviai išretinami, o jų reikšmę išryškinantys žodžiai (daug dalyvių vartojami atributiškai) pabraukiami straipsnio autorės.

⁷ Trumpoji dalyvio forma pavartota šio romano p. 21, 69, 70, 71, 73, 75, 76, 81, 84, 93, 95, 254, 258, 278, 281, 282, 284, 285, 289, 291, 298, 305, 308, 314, 315, 321, 322, 323,

Trumpųjų dalyvių formų vartosenos pavyzdžių rasta Henriko Algio Čigriejaus, Ričardo Gavelio, Kristinos Sabaliauskaitės, Kazio Sajos, Šatrijos Raganos, Renatos Šerelytės, Alvydo Šlepiko kūrinuose: *Mūša ištvinus beveik iki pat mūsų daržinėlės* (Čigriejus 53); *Pažiūrėk į veidrodį – tu juk sulysus* (Gavelis 131); *bet jau tokia nosį užrietus, kad ką tu, ką tu... neprieisi* (Sabaliauskaitė 2, 26); *ji pavargus po kelionės, jie irgi pavargę* (Sabaliauskaitė 2, 46); *Marta ją užsispyrus tampo ten, kur jai visai neįdomu* (Sabaliauskaitė 2, 47); *Atsitikdavo ir taip, kad strėlė sugrįžus nusmeigdavo patį kerštautoją* (Saja 13); *Raminta vėl buvo kukliai susimažinus, o Žalminas gulėjo vainiku apjuosęs akmenį, kuris turėjo mįslingą vardą Rarara* (Saja 17); *Iėjus į taką, einantį nuo alejos, pamačiau antrame jo gale mamatę* (Šatrijos Ragana); *Nesu nuliūdus* (Šatrijos Ragana); *Su didžiausia pagarba apvyniojus ją [knygelę] su popieriu, idėjau ją į valizą, mąstydamą, kad, sugrįžus namo, tuojau imsiu mokytis apie tuos savo garsiuosius protėvius* (Šatrijos Ragana); *Prisiglaus prie krūtinės tau rentgenas kaip pasenus žmona* (Šerelytė 53); *Odetei dingtelėjo, kad toji prietranka Izabelė bus paleidus į ją atidarytą pudrinę* (Šerelytė 2, 30); *Tai nelengvas darbas su tokiais įrankiais, nes anglis vietom sušalus į didesnius gabalus* (Šlepikas 42); *Keista, tačiau mergaitę grauzia sąžinė, tarytum ji būtų kuo nusidėjus, tarytum būtų kalta* (Šlepikas 61); *Žemė įšalus, nepalaidosim, neiškasim duobės, atsiliepia Eva* (Šlepikas 82); *...knyga susisuka, tarsi sudžiūsta, susiraito kaip suvytus oda, o paskui viskas pradeda krist gabalais* (Šlepikas 96); *Tikriausiai serga mergaitė, sako moteriškė savo vyrui. Matosi, kad nemiegojus* (Šlepikas 171).

Labai dažnai trumpoji aptariamojo dalyvio forma vartojama lietuvių autorių **poezijoje**⁸ – žinoma, čia įtakos gali turėti eiliuoto teksto specifika (skiemėnų skaičius, rimas, ritmas ir pan.): *Tik snaižė skaišti nusileidus / Be balso ant rankų suduš* (Bradūnas 53); *sumažėjus erdvė, apiblukę gyvenimo tonai* (Daujotė 39); *išversta geležėlė, surūdijus vėnis, – medžiaga istorijai* (Daujotė 285); *Klausyk, pasmėlus vasara ir rožė, / ir tu eini dainuodamas keliais* (Geda 150); *Ką staiga praregės / Tavo siela pasvydus giliai* (Jasukaitytė 65); *kai mano atlapa ir beprotė širdis, / supus po žemėm / dangelius išleidus* (Jazukevičiūtė); *beveik pageltus fotografija* (Kajokas 22);

327, 332, 335, 336, 338, 341, 343, 344, 347, 348, 350, 351, 352, 355, 358, 359, 361, 366, 367, 375, 376, 377, 387, 393, 394, 397, 403, 405, 409, 414, 420, 424, 431, 433.

⁸ Iš įvairių laikotarpių skirtingų kartų 16 rašytojų eiliuotų kūrinių išrinkti dalyvių vartosenos pavyzdžiai pateikiami autorių abėcėlės tvarka.

Nutrūko lyg siūlas diena prisiskleidus (Karčiauskas 115); *Senolė į mane pasižiūrėjo, / Paskui nuleido galvą ir ilgai sėdėjo pasilenkus tyloje* (Mačernis 19); *kaip stebuklingai pasilieka / rasos lašelyje sutviskus / praėjus vasara* (Marčėnas 27); *nutirpus ranka štai išduoda* (Marčėnas 112); *Tartum pavargus šokėja tu sėdi, kelius apkabinus* (Martinaitis 80); *Linksta prie žemės / saulės pavargus galva* (Martinaitis 13); *Našlė – netekėjus, / pievų paklydėlė* (Martinaitis 66); *į <...> akis / žiūrės išblyškus pilnaties šviesa* (Nagys 22); *...dvėseliena, užsiklojus lig pusės* (Parulskis 51); *tai mane vaikės šernė įsiutus* (Parulskis 51); *Lapkričio saulė pageltus, liūdna* (Strielkūnas I, 16); *Tuojau naktis raudodama ateis, / Išskleidus juodą laidotuvių maršką* (Strielkūnas II, 8); *Nebegulėk išdrikus, atsikelk / Laikydama si lovos arba stalo* (Šerelytė 73); *Lengva, prigesus šiluma* (Vaičiūnaitė 15); *Galva palinkus prie galvos, ranka suspaudus ranką* (Žukauskas 78)⁹. Trumposios dalyvio formos nevengia ir poezijos vertėjai, pvz., Jano Kochanovskio treno vertimas: *Argi taip <...> dar gyvent pasaulį / Nepramokus, turėjo mirt ankstyvą vasarą? / Ir nepasidžiaugus saulės šviesumu / Iškeliauo, vargšė, žvelgti į amžinos nakties kraštus! / Taip ir nepabuvus pasaulį, taip jo ir nepamačius! / Ką gi daugiau pažinus – vien tik gimimą ir mirtį?* (žr. Sabaliauskaitė 11).

Trumposios aptariamojo dalyvio formos pavyzdys rastas **mokslinio stiliaus** veikale – Evaldos Jakaitienės ir Adelės Laigonaitės *Lietuvių kalbos leksikologijos ir morfologijos pratybų* knygoje. Čia, aiškinant užduotį, pramaišiui vartojamos trumpoji ir ilgoji dalyvio formos: *Kituose sakiniuose raskite žodžius, prie kurių prišlijus bendratis. Kurios kalbos dalies ir kokios semantikos tie žodžiai? Kokią funkciją atlieka prie jų prišlijusi bendratis?* (Jakaitienė, Laigonaitė 166)¹⁰. Trumpųjų formų pavyzdžių esama pratimuose, pvz.: *Gandras ant stogo. Lyg praėjus diena stovi ir žiūri. Vartai plačiai atkelti, kad viskas mano sugrįžtų*. Just. Marc. (žr. Ibid., 169), bet apie dvejopą veikiančio būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvio vienskaitos vardininko raišką morfologijos pratimų knygoje neužsimenama.

Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno duomenys taip pat rodo, kad dalyvio be galūnės forma gana dažna įvairių stilių tekstuose.¹¹ Daugiausiai apta-

⁹ Daugiau poezijos pavyzdžių žr. 1 priede.

¹⁰ Žinoma, neatmestina, kad tai redagavimo riktas. Išretinta ir pabraukta straipsnio autorės.

¹¹ Pavyzdžiai rinkti iš visų tipų tekstų, išskyrus grožinę literatūrą (grožinės literatūros pavyzdžių, pakankamų apibendrinti, surinko straipsnio autorė). DLKT nėra galima automatinė paieška pagal gramatinius požymius, todėl, uždavus komandą rasti visas

riamojo dalyvio pavyzdžių rasta **publicistikos** (1) ir **sakytinės kalbos** (2) tekstuose, nemažai – **negrožinėje literatūroje** (3); trumpoji dalyvio forma, matyt, reta **administracinėje literatūroje** – tikrintuose tekstuose rastas tik vienas dalyvio be galūnės vartosenos pavyzdys: *Kadangi darbas yra rimtas, komisija užlipus labai rimtai kažkam ant nuospaudų ir ant uodegų* DLKT.

1. Dalyvis be galūnės DLKT pateiktuose **publicistikos** tekstuose¹²: *jo kaktą buvo aprasojus; Mergina stypčiojo apsiavus šviesiai rusvom plat-formom; Bažnyčia apsikrovus turtais; Šeima grįžta apsipirkus; O tas pamatė, kad nuo pakrantės žiloičių jau atkepus žievė; kad būčiau žinojus, nebūčiau lindus; Tik todėl, kad išėjusi yra ten gyvenus dvasia; Iki šiol nesu mačius tikresnės ir gražesnės blondinės; Žalios arbatos gėriau pirmą kartą, nebuvau jos ragavus, mėgau stiprią kavą; Jeigu tada mums būtų rūpėjus tik valdžia ir alga, nebūtume keitę esamų įstatymų; jau esu sakius, kad mano visa esybė šaukė – kovoti; paklausė, kaip mano sveikata, nes buvau sirgus; Ne veltui tuoj po žaidimo publika subėgus pakėlė ant rankų; Nors toji duona sudžiūvus, bet jos spalva per tiek metų nepasikeitė; neketinau mėginti išlaiskyti pusiausvyrą, pasiramstydamą ramentais, rankose sugniaužus skaitomą*

leksemas, kurios baigiasi *-us*, pirmiausia tikrinti gausūs žodžių sąrašai, o atrinkus galimus dalyvio be galūnės (sutampančio su padalyviu) atvejus, analizuoti į tekstyną sudėti sakiniai. Straipsnyje (ištaisius aiškias rašybos ir skyrybos klaidas) pateikti autorės atrinkti dalyvio be galūnės vartosenos pavyzdžiai. Analizuojant tekstyno medžiagą, rasta daug homografų, homoformų (kai formaliai sutampa ne tik dalyvis be galūnės ir padalyvis, bet ir šios veiksmažodžio formos sutampa su vardažodžių linksniais), pvz.: *raizgius, taršius* gali būti veiksmažodžių *raizgyti, taršyti* dalyviai be galūnės / padalyviai arba būdvardžių *raizgus, -i, taršus, -i* daugiskaitos galininkas; *ruošus, teisus, troškus* gali būti ne tik veiksmažodžių *ruošti, teisti, trokšti* trumpieji dalyviai / padalyviai, bet ir būdvardžiai *ruošus, -i, teisus, -i, troškus, -i; rėmus, siaubus, spaudus, trukdžius* gali būti veiksmažodžių *remti, siaubti, spausti, trukdyti* trumpieji dalyviai / padalyviai arba daiktavardžių *rėmas, siaubas, spaudas, trukdis* daugiskaitos galininkas; *radus, tašius* – veiksmažodžių *rasti, tašyti* dalyviai / padalyviai arba asmenvardžiai *L. Radas-Zenkavičius, Fridrichas Tašius*; *tempus* gali būti veiksmažodžio *tempti* trumpasis dalyvis / padalyvis arba daiktavardis – programa *TEMPUS* ir t. t.

¹² Darbo autorė dalyvio be galūnės vartosenos pavyzdžių rado dviejose publicistinio stiliaus knygose: Jurgos Ivanauskaitės *Švelnūs tardymai* (interview su aktore Kristina Kazlauskaitė): *Reikėjo eiti ir juokinti, kalbėti nesąmones, vaidinti kvaišas, o atrodė, kad širdis krauju apsipylus, kad viduje viskas nutirpę, miršta* (Ivanauskaitė 114); *Esu ir apspjauta, ir gavus su rankine per galvą* (Ivanauskaitė 118) ir Elenos Karnauskaitės esė knygoje *Ievos laišakai iš Galudienių miesto: Kur esi dingus, pasiilgau* (Karnauskaitė 45); *Akimirką pasijuntu lyg vėl būčiau grįžus į Huerkalį-Overą* (Karnauskaitė 122).

tekstą; Ji tarnavus pas ūkininką už pusmergę; Aš užaugus norėčiau būti psichologe; Aidaš iš kaimo į kaimą, per laukus pūškuoju, pailsus, uždusęs, vos kvėpuoju; Ir vis toji muzika, spigi ir šaiži, niauriai užgulus ausis; Ant galvos ši 23 metų (kaip rodo dokumentai) panelė užsimaukšlinus gautą, kurio ausys nutįsusios iki kelių; ji guli užsimerkus, mintyse raibuliuoja Nemunas; bet gali ji, užsimovus berno kelnes, lakstyti miesto gatvėmis; energinga, valinga, temperamentinga, pašėlusiai užsispyrus ir nusiutus dzūkė!; viena darbuotoja atvyko užsitempus bikinio liemenėle; Tą rytą, naršydama internete, buvau užtaikius šiukšlių rūšiavimo ataskaitą; Visa šeimyna už tai žadėjus vasarop jai nupirkti batelius (DLKT; daugiau pvz. žr. 2 priede).

2. Dalyvis be galūnės neretai vartojamas *Dabartinės lietuvių kalbos tekstinio sakinio kalbos* tekstuose: aš, žinai, apsimiegojus, sakau, tai nežinau; Tai aš gal ploniau apsirengus buvau; bet visa apsirus; ir taip verkt norisi, tokia neviltis, žinai, apėmus; ir smegeninė atbukus, žinai; Aš tada jau baigus vidurinę dirbau Ziberte audėja; aš pati niekada nesu mačius nieko panašaus; – Ji yra sakius, kad nepripažins netgi tavo vaikų?; Ir aš artimesnio vyro-draugo už jį nesu turėjus ir niekad neturėsiu; Ten prisipuošiau, buvau užsidėjus Evelinos papuošalą; Žinai, visa užsikriokus; Tik aš viena tokia užsilikus; Nu tau nieko nebūtų užrašę, jei pati mašinos nebūtum užsirašius; Ten aš ją kažkada buvau užsisakius; Užsisėdus šiandien Irma; Nu dabar tai grynai užsiėmus, irgi bandau mokintis angliškai dainuot; labai trumpam buvau tiktai užsukus tik į tą Kaziuko mugę; Nu va, buvo šeštadienį Kotryna užvažiavus (DLKT; daugiau pvz. žr. 2 priede).

3. Trumposios aptariamojo dalyvio vartosenos pavyzdžiai DLKT pateiktuose *negrožinės literatūros* tekstuose: kad jų organizacijos silpnos, o spauda apmirus; toji apsidirbus, apsitriūsus valgė ir miegojo tvartuose; Taip apsimovus dviem poromis kojinių guluosi į patalą; Jos padangė dažnai aptemus; Ji atrodė jam, lyg būtų čia gyvenus nuo neatmenamų laikų; Prišiglaudžiau – juk visą savaitę nebuvau jos mačius; bet rašytoja sakius, kad į šį paveikslą ji įdėjusi...; Fokusininkė lyg to ir telaukus sukrykštė, suplojo rankom; nes ji turėjus savo planą sūnų apvedinti su Maskvos kunigaikeščio dukterim; dar pati sau nesu to klausimo uždavus; Siela yra ir lėbautoja, ir vienuolė, kuri atgailauja, užsivilkus aštrią ašutinę; Neatrodė, kad ordino vyresnybė būtų rimtai žiūrėjus į šią galimybę; Ten žolė nustoja žėlus (DLKT; daugiau pvz. žr. 2 priede).

Apibendrinimas

Tyrimas parodė, kad greta norminių veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvių, turinčių galūnę (*dirbus-i*), dabartinėje kalboje (ypač meninio, publicistinio stiliaus tekstuose, sakininėje kalboje) dažnai vartojamas variantas be galūnės (*dirbus*). Didžiojoje dalyje lietuvių kalbotyros veikalų, morfologijos vadovėlių, studijų knygų ir pan. apie dalyvio variantą be galūnės (kai dalyvis formaliai sutampa su padalyviu ir tik kontekstas parodo, kuri išvestinė veiksmažodžio forma yra realiai pavartota) nėra kalbama – tai minima tik *Lietuvių kalbos gramatikoje* ir kai kuriuose kalbos kultūros veikaluose. Manoma, kad kalbotyros veikaluose turėtų būti rašoma (ar bent užsimenama) apie **abu** veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvio vienaskaitos vardininko raiškos atvejus. Tai svarbu ne tik prigimtiniais lietuvių kalbos vartotojams (pirmiausia mokiniams, studentams), bet ir vertėjams, žmonėms, kurie mokosi lietuvių kalbos.

Literatūra

- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- Jablonskis 1925 – Jonas Jablonskis. *Lietuvių kalbos vadovėlis*. Kaunas: Vaiva.
- Jablonskis 1957, 1959 – Jonas Jablonskis. *Rinktiniai raštai* I, II. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Jakaitienė ir kt. 1976 – Evalda Jakaitienė, Aldona Paulauskienė, Adelė Laigonaitė. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo.
- Kalbos patarimai 1. Gramatinės formos ir jų vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
- Kuosienė 1986 – Monika Kuosienė. *Morfeminė analizė*. Šiauliai.
- Kuosienė 1973 – Monika Kuosienė. *Morfologijos pratimai*. Šiauliai.
- Lesauskienė 2003 – Aurelija Lesauskienė. *Veiksmažodis*. Kaunas: Šviesa.
- Lithuanian grammar*. Ed. by Vytautas Ambrazas. Vilnius: Baltos lankos, 2006.
- LKG II – *Lietuvių kalbos gramatika*. Vyr. redaktorius K[azys] Ulvydas, 1971.
- LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
- Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa, 1998.
- Paulauskienė 1994 – Aldona Paulauskienė. *Lietuvių kalbos morfologija: paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Paulauskienė 2006 – Aldona Paulauskienė. *Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Paulauskienė 2006a – Aldona Paulauskienė. *Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
- Paulauskienė 2010 – Aldona Paulauskienė. Dėl būtyjų laikų interpretavimo svarbesniuose lietuvių kalbos gramatikos darbuose. *Lietuvių kalba* 4.

- Pauža 2003 – Jonas Pauža. *Morfologinio nagrinėjimo pavyzdžiai, pratimai ir kontrolinės užduotys*. Šiauliai.
- Pupkis 1980 – Aldonas Pupkis. *Kalbos kultūros pagrindai*. Vilnius: Mokslas.
- Ružė 2012 – Albertas Ružė. *Lietuvių kalbos morfologija*. II dalis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Smetona 2002 – Antanas Smetona. Rankraštinės K. K. Daukšos gramatikos veiksmožodžio sistema. *Veiksmožodžio raidos klausimai 2. Tiltai*, priedas nr. 9, 7–14. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Valeckienė 1998 – Adelė Valeckienė. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Šaltiniai

- Bradūnas – Kazys Bradūnas. *Įaugom Nemuno upyne*. Vilnius: Vyturys, 1990.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internetu: <<http://donelaitis.vdu.lt/tekstynas>> [žiūrėta 2013 01, 02, 08].
- Čigriejus – Henrikas Algis Čigriejus. *Ir parnešė apynio kvapą*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2011.
- Daujotė – Viktorija Daujotė. *Perrašai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
- Gavelis – Ričardas Gavelis. *Prarastų godų kvartetas*. Vilnius: Tyto alba, 1997.
- Geda – Sigita Geda. *Sokratas kalbasi su vėju*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.
- Gutauskas – Leonardas Gutauskas. *Daiktai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008.
- Ivanauskaitė – Jurga Ivanauskaitė. *Švelnūs tardymai*. Vilnius: Tyto alba, 2007.
- Jakaitienė, Laigonaitė – Evalda Jakaitienė, Adelė Laigonaitė. *Lietuvių kalbos leksikologijos ir morfologijos pratybos*. Vilnius: Mokslas, 1980.
- Jasukaitytė – Vidmantė Jakuskaitytė. *Tikrasis nebūties veidas*. Vilnius: Eikoma, 2002.
- Jazukevičiūtė – Dalia Jazukevičiūtė. *Imperijos moteris: Eilėraščiai*. Vilnius: Baltos lankos. Prieiga internetu: <<http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/jazukev/impermot.htm>>.
- Kajokas – Donaldas Kajokas. *Karvedys pavargo nugalėti*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
- Karčiauskas – Mykolas Karčiauskas. *Kada parsiklausim namo*. Vilnius: Kronta, 2007.
- Karnauskaitė – Elena Karnauskaitė. *Ievos laiškai iš Galudienių miesto*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012.
- Mačernis – Vytautas Mačernis. *Sielos paveikslas*. Vilnius: Vyturys, 1993.
- Marčėnas – Aidas Marčėnas. *Pasauliai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
- Martinaitis – Marcelijus Martinaitis. *Sugrįžimas*. Vilnius: Tyto alba, 1998.
- Nagys – Henrikas Nagys. *Grižulas*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Parulskis – Sigita Parulskis. *Marmurinis šuo*. [Vilnius]: Baltos lankos, 2004.
- Saja – Kazys Saja. *Kinivarpių raštai*. Vilnius: Typoart, 2013.
- Sabaliauskaitė – Kristina Sabaliauskaitė. *Silva Rerum*. [Vilnius]: Baltos lankos, 2008.
- Sabaliauskaitė 2 – Kristina Sabaliauskaitė. *Danielius Dalba & kitos istorijos*. [Vilnius]: Baltos lankos, 2012.
- Strielkūnas – Jonas Strielkūnas. *Lyrika. Rinktinė I, II*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.
- Šatrijos Ragana – Šatrijos Ragana. *Sename dvare*. Prieiga internetu: <<http://antologija.lt/text/satrijos-ragana-sename-dvare/04>>.

Šerelytė – Renata Šerelytė. *Laukiniai mėnesiai*. Vilnius: Alma littera, 2006.

Šerelytė 2 – Renata Šerelytė. *Balzuotojas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006.

Šlepikas – Alvydas Šlepikas. *Mano vardas – Marytė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.

Vaičiūnaitė – Judita Vaičiūnaitė. *Skersgatvių šešėliais aš ateisiu*. Vilnius: Žuvėdra, 2002.

Žukauskas – Albinas Žukauskas. *Rinktiniai raštai I*. Vilnius: Vaga, 1986.

1 priedas. Dalyvių be galūnės vartosenos pavyzdžiai poezijoje

O ar grįši su paukščiais, jaunyste, / Išplasnojus balandžių sparnais? (Bradūnas 21); *ši vasara man davė / šviesų ženklą – <...> ir tylų pažadą, / kurį man vis kartojo / žalsvai nužilus / notrėlė* (Daujotė 217); *Juzia, kur / kalbėdavo susitrejinius, lyg viena būtų...* (Geda 149); *Jeigu nepažinai manęs / tai dar geriau / esu seniai pražuvus ir ne tavo* (Jazukevičiūtė); *kas liko? trys langai, įmirkus pieva* (Kajokas 78); *šventovė, / mažiukė, susigūžus, stovi* (Kajokas 64); *...Srūvi upelė, / <...> Gilinėja savo kelią; // Žolynėliais išlalėjus, / Apsikaišius šilingėlėm, <...> / Nuo miestelio tolinėja* (Karčiauskas 38); *Ir vėl, pečius šilton skaron susupus, / Nuklydo jį tolyn* (Mačernis 9); *Patyrus mano nuotyki, senolė prašė nebeverkt* (Mačernis 11); *plačiai patvinus džiaugsmo upė / Murmėjo apie laimės stebuklus* (Mačernis 20); *Ir išsilaisvinus dvasia vėl skrenda ten, į nuostabių / šviesų šalis* (Mačernis 22); *...mano senelė / labai laukė manęs, tempė / kiek išgalėdama, iškvėpė nesulaukus* (Marčėnas 25); *nekaltai pasileidus / keista / jėga tempia prie savo altorių* (Marčėnas 84); *žiezirba / nuo cigaretės // šokus ant knygos viršelio <...> / pradegino skylę* (Marčėnas 108); *Tai ko žiūri į ugnį / nuo šilumos sušalus? / Kas buvo šita mergaitė, / kuri / virš manęs pasilenkus / žvelgė į mano gyvybę / – giliai?* (Martinaitis 98); *pa mačius velveto kepurę, / <...> viską užmirš jį* (Martinaitis 69); *Akis ugnimi prisidengus, / stovėjo sargyba ratu* (Martinaitis 74); *kažkuo apgauta, neišsipildžius dvasia* (Martinaitis 104); *mane parsinešk, / suvyniojus į skarą, / ir kalbink* (Martinaitis 141); *Sidabrava – / ant rankų nusvirus, / – dar vis gyva, / o jau mirus* (Martinaitis 158; analogiškai trumposios dalyvio vartosenos pavyzdžiai rasti Marcelijaus Martinaičios knygos p. 13, 66, 69, 80, 98, 104, 141, 158, 159, 161, 193, 201, 217, 255, 271, 272, 291, 301, 321, 328, 356, 363, 374, 390, 417, 419, 422, 425, 435, 441); *...uždengus rankom veidą, / tu lauki* (Nagys 11); *ten yra atėjus, / pas vieną žmogų, tavo*

brolių – ta pati kančia (Nagys 24); *plaka jį [širdis] <...> kaip geležis sustingus ir šalta* (Nagys 30); *jį [žemė] paslėpus paslaptį tyli* (Nagys 31); *tai tu, ištiesus ranką, / man pavasario žiedų neši* (Nagys 41); *Žaliaakė naktis užsimerkus sapnuodavo rytą* (Strielkūnas II, 48); *Ten mūsų jaunystė, <...> miežių alaus paragavus, užminga ūmai* (Strielkūnas II 73); *Ir klykia senmergė išbalus / lyg prieškarinis patefonas* (Strielkūnas II 129); *Imperijos naktis ilgam apakus* (Strielkūnas II, 180); *Vienintelė laukti žadėjus tėvynė* (Strielkūnas II, 196); *Prisikėlus iš kapo dvoasia / Vėlei geis neįmanomo skrydžio* (Strielkūnas II, 225); *Tyli baltas tarytum vėlė / Nepatekus į dangų žadėtą* (Strielkūnas II, 245); *Įmitus vasara kaip boba / Sušunka rudeniu: „Alio!“* (Strielkūnas II, 299; analogiški pavyzdžiai Jono Strielkūno Lyrikos II tomo p. 205, 231, 241, 242, 258, 261, 262, 263, 264, 266, 276, 289, 288, 290, 291, 320, 334, 343, 345, 349, 350, 372, 377, 388, 392); *Pravirkčiau, galvą ant krūtinės tau padėjus* (Vaičiūnaitė 17); *Žemė išsigandus virpa...* (Žukauskas 39); *Varganotos pušys, smėlėta pakriautė, / Žemėn sulindus šiaudinė pastogė* (Žukauskas 50).

2 priedas. Dalyviai be galūnės Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne

Publicistika: *Ar nepavargai tiek aprėpus?; Salomėjos tipo rimuotus eilėraščius buvo bandžius rašyt; Gali būti, kad buvau ir radus, tik V. V. Landsbergis pasirodė įtartinai produktyvus; jau pirma buvo rašius Stasė R. – kad esate Kėdainiuose; Vieną vakarą parėjau iš lauko bulves rinkus, pamačiau – du žirgai pririšti; Galbūt jį buvo siuntus laiškus; Pasakė, kad blogai jaučiasi, kad jos Druskininkų gydytoja skambinus į Vilnių, o ten pasakė – nebevažiuoti; Kiek negerumo jo širdy, kokia jį sugrubus; Aš iš tikrųjų esu l. laiminga, graužiuos, kai jaučiuos suirzus ar nepatenkinta; Nes nei aš esu traukus, nei kas užkibs; Žaibu toykstelėjus nuostaba pražiodino Plaušį; tai dar nereiškia, kad jį užaugus negalės dalyvauti; Duktė svajoja užaugus išsivežti tėvelį į Pietus; Klausiu – ar atsimeni, ką buvau uždavus; Jį užkibus ant rankos, eina po ranka – įsimylėję; bosas buvo kažkuo uždengtas, o ant jo užsikvempus žmogysta arba skaitė, arba rašė; bet tamsų rytmetį užsikėlus motina pirmiausia pro langą ugnelės pasižiūri; Melanija, užsimetus kailinukus, brenda per sniegą; Bet ta mergaitė su kasa ir natom, visada užsisvajojus, liko Laisvės alėjoj; Pasirodo, balandėlė užsitraukus*

antklodę ant savęs; Mane buvo užvaldžius tokia riebalų baimė, kad instinktyviai valgiau; Tačiau, žlegtelėjus ant žaliosios vejės šalia namo, ji susimušė galvą.

Sakytinės kalbos tekstai: Tai buvau atitolus nuo visų muzikinių reikalų; viską taip pat kaip man buvo atsiuntus, nu kaip buvo per skaip'ą kalbėjus; – Jei būčiau žinojus, tai tikrai žinojus, tai tikrai <...> drąsiai būčiau nesijautus, nes, žinoma, būčiau važiavus; rašiau išvadas ir šaltinius atskirai, nes kaip buvo dėstytoja rašius, kad galima parašyti; – Va, čia tavo dar ir telefonus, įrašus kokių čia užsidėjus; Ai mum buvo ištikus katastrofa, buvo vonia užsikimšus, bet mes radom pompą; Tai aš va šitaip: užsimerkiu, užsimerkus atnešiau in vonią ji šiaip kaip pagraibom; nes šiaip tai mokslai, užsiėmus daug, daug, kaip sakoma, visokių darbų kitokių; jūs tiek daug nepraleisit kartu laiko, jis dirbs savo darbą, tu būsi užsiėmus savo.

Negrožinė literatūra: Staiga atstūmus mintį apie savižudybę, ji išeina; buvus ateitininkė nuo pat gimnazijos; Ji, prislinkus prie Sigutės ir šiltu kvapu papūtus, pakužda tyliai į ausį; Negalėjau įsivaizduoti, ką reiškia sodas, nes nebuvo mačius medžio; Ypatingas tėčio apkabinimas, žodžiai: „– Štai, dukrele, dabar tu jau tampi suaugus“; visa lietuvių tauta būtų turėjus juo sektį; Niekad negi bus vėl kalba nuo tų kritikų kalbėjimo užkritus?; Juodanosytė – palįsdavo po skvernu; prieš tai ilgai žiūrėdavo į akis užvertus galvytę.

Jolanta Vaskelienė

ON REALIZATION OF ACTIVE VOICE PAST TENSE FEMININE GENDER PARTICIPLES

Summary

The article presents the realization of singular nominative case of active voice past tense feminine gender participles. It discusses what information on derivation of this kind of participles is given in some Lithuanian linguistics studies: starting with earlier grammars, textbooks and ending with the most recent works (*Lithuanian Grammar Volume II, Modern Lithuanian Grammar*, morphology textbooks, study books, encyclopaedias, etc.). The focus is on the modern usage of active voice past tense participles of feminine gender. The research is based on rich empirical material: examples are drawn from the texts of 27 authors (mainly works of poetry and prose) and Corpus of Contemporary Lithuanian Language (non-fiction, journalism, and spoken language). In the light of the analysis of the empirical material it is concluded that besides normative active voice feminine past tense participles with ending (*dirbus-i*), the modern language (especially in the artistic and journalistic texts) allows the usage of the variant without ending (*dirbus*) which is rarely mentioned in the works of linguistics. Consequently, in terms of realization participle coincides with gerund (Lith. *padalyvis*), and only the context shows which derivative verb form is actually used. It is thought that in the works of linguistics both singular nominative case realization cases of active voice past tense feminine gender participle should be described (or at least mentioned). This is very important not only for native Lithuanian language users (first of all pupils and students), but also for translators and people who learn the Lithuanian language.